

Brüksel, 9.11.2016
COM(2016) 715 nihai

**Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye
ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim**

AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirimi

{SWD(2016) 360 nihai}
{SWD(2016) 361 nihai}
{SWD(2016) 362 nihai}
{SWD(2016) 363 nihai}
{SWD(2016) 364 nihai}
{SWD(2016) 365 nihai}
{SWD(2016) 366 nihai}

(Türkiye'ye İlişkin Bölümler)

TR

TR

I. GİRİŞ

Avrupa Komisyonu, Kasım 2015'te, AB genişleme politikası için bu Komisyonun görev süresini kapsayacak orta vadeli bir strateji belirlemiştir. Söz konusu strateji Aralık 2015'te Konsey tarafından onaylanmıştır. Bu bildirim, stratejinin uygulanmasında kaydedilen ilerlemeye ilişkin bir durum değerlendirmesi yapmakta, belirli genişleme ülkeleriyle ilgili olarak ve belirli tematik konular hakkında çıkarımlarda bulunmakta ve öneriler getirmektedir.

AB farklı cephelerde ciddi sınamalarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Çoklu krizlerin yalnızca Avrupa'da değil tüm dünyada istikrarı bozma potansiyeli bulunmaktadır. AB'nin genişleme ülkelerinde sahip olduğu cazibe ekonomik gerilemeden ve Avrupa projesiyle ilgili şüpheli yaklaşımlardan kısmen etkilenmiştir.

Bununla birlikte, tüm üye devletler tarafından sürekli olarak vurgulandığı gibi, kararlı bir AB üyeliği perspektifi güneydoğu Avrupa ülkelerinde dönüşümü teşvik etmeye ve istikrarı ve güvenliği sağlamlaştırmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, katı ve adil bir koşulluluğa dayanan güvenilir bir genişleme süreci, bu ülkeleri güçlendirmek ve katılım kriterlerine uygun siyasi ve ekonomik reformlar vasıtasıyla modernleşmelerine destek olmak için hâlâ vazgeçilmez bir araçtır.

Genişleme politikası sonuçlar vermeye devam etmekte, farklı hızlarda da olsa, ülkelerin büyük bölümünde reformlar sürmektedir. Gerekli reformların karmaşık yapısı göz önünde bulundurulduğunda, genişleme uzun vadeli bir süreç olup özellikle hukukun üstünlüğü ve ekonomi gibi kilit öneme sahip alanlarda yapısal eksiklikler devam etmektedir.

Türkiye ile ilgili olarak, 29 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye-AB Zirvesi ve akabinde yapılan 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Ortak Açıklaması, düzensiz göç akışlarının önemli ölçüde azalmasına ve daha genel çerçevede, Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlanmasına yol açmıştır. 15 Temmuz'da, Türkiye'de demokratik kurumlar ve toplumun tamamı, AB tarafından derhal en sert biçimde kınanan kanlı bir darbe girişimiyle sarsılmıştır.

"Temel ilkelerin önceliği" prensibine bağlılığın sürdürülmesi, genişleme ülkeleri için hayati öneme sahip olmaya devam etmektedir. Komisyon çabalarını, ekonomik kalkınma ve rekabet edebilirliğin yanı sıra, güvenlik, temel haklar, demokratik haklar ve kamu yönetimi reformu da dâhil olmak üzere hukukun üstünlüğüne yoğunlaştırmaya devam edecektir. Bu konular, Kopenhag ve Madrid üyelik kriterlerinin yerine getirilmesi için esas teşkil etmeye devam etmektedir. Genel anlamda sivil toplumun ve paydaşların daha güçlü bir role sahip olması önemini korumaktadır.

Bununla birlikte, katılım müzakerelerinin, ne bugün ne de geçmişte, tek başına bir hedef olmadığının bilinmesi önem arz etmektedir. Müzakereler, daha geniş kapsamlı bir modernleşme ve reform sürecinin parçasıdır. Genişleme ülkelerinin hükümetlerinin gerekli reformları, yalnızca AB istediği için değil, kendi vatandaşlarının çıkarları bunu gerektirdiği için daha etkin bir biçimde sahiplenmesi ve gerçek anlamda siyasi gündemleri haline getirmesi gerekmektedir. Gelecekteki genişlemelere verilecek kamu desteği, aday ülkelerin hazırlık düzeyine bağlı olacaktır. Bu nedenle, AB katılım sürecinde yapılan reformlar hem AB üye devletlerinin vatandaşlarının hem de benzer biçimde aday ülkelerin vatandaşlarının güveninin artmasını da sağlamaktadır.

II. 2015 GENİŞLEME STRATEJİSİNİN UYGULANMASI

a) Hukukun Üstünlüğü

Genel itibarıyla, yasal çerçevelerin ve altyapının modernleştirilmesine ve hâkim ve savcılara daha iyi eğitim sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Temmuz'da, Arnavutluk parlamentosu derin ve kapsamlı bir adli reform için temel teşkil eden anayasa değişikliklerini oybirliğiyle kabul etmiştir. Sırbistan, hukukun üstünlüğü alanında 23 ve 24. fasıllardaki reformlar için bir çalışma programı ortaya koyan kapsamlı eylem planları kabul etmiştir.

Ancak iyi işleyen ve bağımsız **yargı sistemleri** kurma süreçleri, yavaş ilerlemekte ve ülkelerin büyük bölümü yargının etkinliği ile yargıda bağımsızlık ve hesap verebilirlik alanlarında yetersizlik sorunlarıyla karşılaşmaya devam etmektedir. Türkiye'de, yüksek mahkemelerin yapısında ve oluşumunda yapılan kapsamlı değişiklikler ve hâkim ve savcılara yönelik devam eden baskılar nedeniyle yargı bağımsızlığı zarar görmüştür. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında hâkim ve savcılarının beşte birinin ihraç edilmesi yargının genel işleyişi konusunda bir başka önemli sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Makedonya Cumhuriyeti'nde, telefon dinleme davasının gün yüzüne çıkardığı ciddi eksiklikler henüz yeterli biçimde ele alınmamıştır.

Son yıllarda, tüm ülkeler **yolsuzlukla** ve **örgütlü suçlarla** mücadele konusunda yasal çerçevelerini güçlendirmiştir. Karadağ Yolsuzlukla Mücadele Ajansı gibi yeni kurumlar kurulmuş ve hem polis teşkilatında hem de yargıda ihtisaslaşmanın artırılması için önemli ölçüde çaba harcanmıştır. Bu çabalara rağmen, bölgedeki bazı ülkelerde farklı seviyelerde siyasi yolsuzluk yaşandığına dair açık göstergeler bulunmaktadır. Şirketler, kurumlar ya da güç sahibi şahıslar, politikaları, hukuki ortamı ve ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek ve biçimlendirmek için yasa dışı uygulamalara başvurmaktadır. Yolsuzlukla mücadele konusunda beyan edilen siyasi kararlılık yeterince somut sonuçlar vermemiştir. Bu alanlarda, her seviyedeki davada etkin, etkili ve tarafsız soruşturmalara, kovuşturmalara ve mahkeme kararlarına dayanan, inandırıcı ve sürdürülebilir bir izleme kaydı oluşturulmasına yönelik olarak, hiç olmadığı kadar çok çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Kamu alımlarında daha fazla şeffaflığa ihtiyaç vardır. Örgütlü suçlarla mücadelede elde edilen sonuçlar münferit davaların ötesine geçmelidir. Genişletilmiş el koyma ve mali soruşturmalara düzenli biçimde başvurulması gibi daha etkili ve güçlü yöntemlerin de kullanılması suretiyle, yetkili makamların suç şebekelerini dağıtmaya ve mal varlıklarına el koymaya ciddi biçimde başlaması gerekmektedir. Silah kaçakçılığına ilişkin çabalar hızlandırılmalıdır. İnsan ticaretiyle mücadele alanında son yıllarda yapılan çalışmalarda kaydedilen ilerleme ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Mağdurların korunmasının ve desteklenmesinin yanı sıra ilgili alandaki AB müktesebatına uyum sağlanmasına yönelik olarak daha fazla çaba harcanması ve önleyici tedbirlerin daha etkin biçimde uygulanması gerekmektedir.

Terörizm ve radikalleşme, AB ve genişleme ülkeleri için güvenlik tehdidi oluşturmaya devam etmektedir. Türkiye geçtiğimiz yıl birçok büyük çaplı kanlı terör saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Suriye ve Irak'taki isyancı gruplara katılmak üzere AB'den ve genişleme ülkelerinden giden terörist savaşçılar olgusunun ve geri döndüklerinde bu savaşçıların oluşturabileceği güvenlik tehdidinin, gelecek yıllarda devam etmesi muhtemeldir. Genişleme ülkeleri, bu sorunlarla mücadelede kendilerini daha güçlü kılmak için ceza kanunlarını ve terörizmle mücadeleye ilişkin düzenlemelerini değiştirmişlerdir. Bazı ülkeler, terörizmle mücadeleye ilişkin yeni stratejiler ve eylem planları da kabul etmiştir. Böylelikle, sadece yasa uygulayıcı bir yaklaşımdan ayrılarak, önleyici ve radikalleşmeyle mücadele eden bir yaklaşıma da odaklanılmıştır. Ancak, bu ülkelerde, özellikle eğitim alanında ve radikal içeriği güçlendiren yabancı kaynaklı finansmanın daha iyi kontrol altına alınması suretiyle radikalleşmeyle mücadele etmek için daha fazla çabanın sarf edilmesi gerekmektedir. AB, radikalleşmeyle mücadelede iyi AB uygulamalarının kullanılabilirliğini sağlamak amacıyla Radikalleşmeyle Mücadele Ağı (Radicalisation Awareness Network-RAN) genişleme ülkelerini de kapsayacak

şekilde genişletmektedir. Genişleme ülkelerinin, terörizmle mücadele konusundaki işbirliğinin kolaylaştırılması için Europol'den yararlanmaya devam etmesi gerekmektedir.

b) Temel haklar

Temel haklar, genişleme ülkelerinin mevzuatında büyük ölçüde güvence altına alınmaya devam etmektedir. Batı Balkanlar'da, uygulamadaki sorunlar devam etmekle birlikte durum genel olarak istikrarlıdır. Türkiye'de bu alanda gerileme olmuştur ve uygulamada önemli eksiklikler görülmektedir. Temmuz'daki darbe girişiminin ardından, temel hakları kısıtlayıcı kapsamlı tedbirlerin alındığı bir olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Darbe girişiminden sonra işkence ve kötü muamele yasağının ve usuli güvencelerin ciddi oranda ihlâl edildiğine dair iddialar vardır. Türkiye, insan hakları ihlâli iddialarına ilişkin olarak tarafsız yargı denetimi sisteminin etkin bir şekilde işleyişini, kendi yararına olmak üzere, temin etmelidir. Komisyon, bu doğrultuda Türk makamlarının taahhüdünü memnuniyetle karşılamakta ve müteakip duruşmaların uluslararası kuruluşlar tarafından izlenmesinin kolaylaştırılması için Türkiye'yi teşvik etmektedir.

İfade özgürlüğü ve basın özgürlüğü, birçok genişleme ülkesinde, farklı derecelerde olmakla birlikte, önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu alanda kaydedilen ilerleme, geçtiğimiz iki yılda olduğu gibi yetersiz kalmaya devam etmiş ve bu yetersizlik bazı durumlarda daha da artmıştır. Türkiye'de, özellikle terör faaliyetleriyle ilişkili oldukları iddiasıyla gazetecilerin tutuklanması ve kovuşturulması ve çok sayıda basın kuruluşunun kapatılması nedeniyle, ifade özgürlüğüne ilişkin durum daha da kötüleşmiştir. Batı Balkanlar'da, kamu yayın kuruluşlarının yayınlarına uygunsuz siyasi müdahalelerin yapılması, medyaya sağlanan kamu finansmanının şeffaf olmaması ve gazetecilerin sindirilmesi devam etmiştir. Bu sorunları ele almak amacıyla Komisyon bölgede "Speak Up!" konferansları temelinde "medya günleri" başlıklı yeni bir girişim başlatacak; böylelikle medya ile ilgili konu yelpazesi, ifade özgürlüğünün ötesinde ele alınarak genişletilecek; medya piyasalarının işleyişi, rekabetin bozulması ile piyasaların finanse edilmesi ve tanıtılması gibi konulara değinilecektir.

Cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı olanlar da dâhil, korunmaya muhtaç gruplara yönelik ayrımcılık ve düşmanlık ciddi bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Aile içi ve cinsiyete dayalı şiddetle mücadele edilmesi ve başta iş gücü piyasasında olmak üzere kadınlar için eşit fırsatların yaratılması da dâhil, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için daha fazla çalışmanın yapılması gerekmektedir. Çocuk koruma sistemlerinin ve engelli bireyleri destekleyecek etkin politikaların geliştirilmesi de dâhil olmak üzere çocuk hakları konusunun iyileştirilmesi gerekmektedir. Roman vatandaşların içinde bulunduğu zor durum büyük ölçüde değişmeden devam etmekte olup özellikle Batı Balkanlar'daki Roman vatandaşlar, ayrımcılık ve sosyal dışlanma mağdurları olmaya devam etmektedir. Roman vatandaşların entegrasyonuna yönelik çerçeve politika tüm genişleme ülkelerinde mevcuttur ancak hükümetlerin mevcut taahhütlerinin uygulanmasına yönelik gayretlerini geliştirmeleri ve gerekli kaynakları merkezi ve yerel düzeyde tahsis etmeleri gerekmektedir.

Kişisel verilerin etkin bir şekilde korunmasını ve usuli güvencelerin teminat altına alınmasını sağlayacak güçlü sistemler birçok genişleme ülkesinde hâlâ tam olarak oluşturulmamıştır.

c) Göç

Göç krizi, geçtiğimiz yıl siyasi gündemin en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu konu, genişleme politikasının bölge için stratejik geçerliliğini ortaya koymaya devam etmiştir. AB, soruna kapsamlı ve haklara duyarlı bir yöntemle yanıt vermiştir. 18 Mart Türkiye-AB Ortak Açıklaması ve Batı Balkanlar güzergâhının ilgili ülkeler tarafından etkin bir şekilde kapatılması sahada net sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır. Yunan adalarına ulaşan düzensiz göçmen ve sığınmacı sayısı, günde birkaç binden günde ortalama 100 kişinin altına düşerek önemli ölçüde azalmıştır. Bu durum, denizde hayatını kaybeden kişi sayısında ciddi bir düşüş sağlamıştır.

Türkiye, geçici koruma hakkındaki mevzuatın kapsamını genişletilmesi ve iş piyasasına erişimin kolaylaştırılması dâhil olmak üzere, özellikle Suriye ve Irak'tan gelen 2,7 milyonun üzerinde sığınmacıya, koruma sağlanmasına yönelik büyük çaba sarf etmeye devam etmiştir. Türkiye, ayrıca sınır yönetimini güçlendirmiş ve kara ve deniz sınırlarında devriye faaliyetlerini artırmıştır. Türkiye için Sığınmacı Mali İmkânı hızla uygulamaya konmakta ve yardıma muhtaç olanlara maddi destek ulaştırılmaktadır. Türkiye için Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında mevcut durumda tahsis edilen toplam tutar 2,2 milyar avroya ulaşmış olup, söz konusu tutarın 1,2 milyar avrosu sözleşmeye bağlanmış; 677 milyon avrosu ise serbest bırakılmıştır. Sırbistan ve Makedonya Cumhuriyeti, göç akımlarının yönetimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu durumdan en fazla etkilenen bu iki Batı Balkan ülkesine, topraklarındaki mülteci ve göçmenlere yardım eli uzatmak için gösterdikleri olumlu ve yapıcı çabalarının desteklenmesi amacıyla, 2015 yazından bu yana AB insani yardımı ile Katılım Öncesi Yardım Aracı kapsamında ilave yardım sağlanmıştır.

Ancak, göçmenler, Avrupa'daki varış noktalarına ulaşma çabalarını sürdürmüştür. Bazı genişleme ülkeleri, göç kriziyle başa çıkabilmek için yasal ve kurumsal çerçeveleri ile altyapılarını hızlı bir biçimde uyarlamak zorunda kalmışlardır. Özellikle krizlerle mücadele ederken, tüm ülkelerdeki idari kapasite ve uygulama kapasitesinin ilave desteğe ihtiyacı bulunmaktadır. Ortaklık ülkeleriyle aktif işbirliği ve bilgi alışverişi yapılması da dâhil olmak üzere, polis ve adli makamların göçmen kaçakçılarına yönelik eylemlerinin devam etmesi gerekmektedir.

Göç sorununun, AB ve genişleme ülkeleri üzerinde oluşturduğu baskıların azaltılması amacıyla ilave araçların kullanılmasına devam edilmektedir. Türkiye için Sığınmacı Mali İmkânının yanı sıra, *Suriye krizine istinaden hazırlanan AB Bölgesel Güven Fonu* ve Ürdün ve Lübnan ile yapılan görüşmeler, Suriyeli mültecilere eğitim ve istihdam sağlanmasına, bölgede yaşam fırsatlarının ve refah düzeylerinin artırılmasına destek olmaktadır. Ayrıca, Batı Balkanlar için, Özel Destek Tedbirleri uygulanmış ve insani yardım sağlanmıştır.

Beş genişleme ülkesinin vatandaşları hâlihazırda AB'ye seyahat ederken vize serbestisinden faydalanmaktadır. 2016'da, Türkiye ile Kosova* vize serbestisi yol haritalarının gerekliliklerinin karşılanmasında önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir; bu durum, Komisyonun Konseye ve Avrupa Parlamentosuna, geriye kalan kriterler yerine getirildiği takdirde Türkiye ile Kosova için de vizenin kaldırılması yönünde öneride bulunmasına imkân tanımıştır.

d) Demokratik kurumların işleyişi ve kamu yönetimi reformu

Demokratik kurumların düzgün bir biçimde işlemesi, bazı ülkelerde temel sorun olmaya devam etmiştir. Demokrasi açısından, ulusal parlamentoların merkezi rolünün siyasi kültüre yerleştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de Temmuz'da meydana gelen darbe girişimi, ülkenin demokratik olarak seçilmiş kurumlarına yönelik doğrudan bir saldırıdır. Demokratik kurumlara yöneltilmiş olan bu tehdidin ciddiyeti göz önünde bulundurulduğunda, süratle karşılık verilmesi meşrudur.

Ancak, darbe girişiminden bu yana alınan geniş çaplı ve kolektif tedbirler, birtakım ciddi sorunları da beraberinde getirmektedir. Darbe girişiminden önce Mayıs ayında birçok milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması da ciddi bir endişe kaynağıdır.

Batı Balkanlarda parlamentoların işleyişi sık sık boykotlarla engellenmektedir. Bazı boykotların üstesinden gelinmesine rağmen, bölücü bir siyasi kültür hâlâ mevcuttur. Makedonya Cumhuriyeti'nde Przino Anlaşması'nın uygulanması ile ilgili Temmuz ayında varılan mutabakat, Aralık 2016'da erken parlamento seçimlerinin yapılmasının dayanağını oluşturmaktadır.

* Bu ifade, statüye ilişkin tutumlara halel getirmez ve BMGK'nin 1244/1999 sayılı İlke Kararı ve Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın bağımsızlık deklarasyonu hakkındaki görüşü ile uyumludur.

Kosova'da, parlamentonun faaliyetlerinin muhalefet tarafından boykot edildiği ve engellendiği, şiddet olayları içeren vakalar devam etmiştir. Hükûmetin yeterince raporlama yapmaması, parlamentolarda komisyon sisteminin zayıf olması ve acil parlamento usullerinin aşırı kullanılması nedeniyle, parlamento denetimi genellikle zayıf kalmıştır. Seçimler çok büyük olaylar meydana gelmeden gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, seçimlerin idaresi ve medyanın seçimlerle ilgili yayınlarına siyasi müdahale de dâhil olmak üzere önemli eksiklikler genel olarak seçim öncesinde ve seçim sürecinde dürüstlüğün sağlanmasına olumsuz etki etmektedir. Seçimler genellikle, bağımsız kuruluşlar dâhil olmak üzere, geniş anlamda idare üzerinde siyasi kontrol sağlamak için bir fırsat olarak görülmeye devam etmektedir.

Kamu yönetimi reformu alanındaki ilerleme düzenli seyretmemiştir. Türkiye'de son zamanlarda gerçekleşen çok sayıda ihracın, kamu idaresinin profesyonelliği ve etkinliği üzerindeki etkisi halen değerlendirilmemiştir. Batı Balkan ülkelerinin çoğu, kamu yönetimi reform stratejileri ile kamu mali yönetimi reform programlarını kabul ederek ilerleme kaydetmiştir ancak uygulamanın ve uzun vadede sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Kamu hizmetlerinin siyasileşmesi, endişe verici bir husus olmaya devam etmektedir. Yeni kamu hizmetleri mevzuatına rağmen, özellikle üst düzey kamu görevlilerinin atanmalarında ve ihraçlarında istisnalara sıklıkla başvurulmaktadır. Politika oluşturma ve yasa hazırlama süreçleri, AB İyi Düzenleme Gündemi'nin yaklaşımı ile uyumlu değildir. Mevzuat, kamu politikaları ve temel yatırımlar, genellikle yeterli etki analizleri yapılmadan ve ilgili kurumlarla ve kamu ile istişarelerde bulunmadan hazırlanmaktadır.

Birçok ülkede, devlet yönetiminin yapısı hala karmaşık olmaya devam etmekte ve yeterince hesap verebilirlik sağlamamaktadır. Vatandaşların iyi yönetilme, bilgiye erişim ve idari yargıya başvurma hakları daha fazla gözetilmelidir. E-devlet hizmetlerinin sunulması, kamu hizmetlerinde şeffaflık, ivedilik ve tutarlılığın sağlanması bakımından kilit unsur olarak öncelik taşımaya devam etmiştir. Birçok ülke, genel idari usuller konusunda çağdaş kanunlar kabul etmek suretiyle ilerleme kaydetmiştir ancak hukuki kesinlik yalnızca sektörel kanunlarda birbirleriyle çelişen özel idari usuller kaldırıldığı zaman sağlanabilir. Ülkelerin halen, merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasında, reformların uygulanmasını ve vatandaşlara hizmetlerin sunulmasını en iyi biçimde destekleyecek olan uygun dengeyi bulmaları gerekmektedir.

e) Ekonomi

Batı Balkanlarda, daha güçlü büyüme, daha fazla yatırım ve özel sektörün daha çok iş imkânı sağlamasıyla, ekonomik durum giderek düzelmiştir. Ancak, tüm genişleme ülkeleri, kamu yönetimlerinin düşük verimlilikleri ve yüksek işsizlik oranlarıyla seyreden temel yapısal ekonomik ve sosyal zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle gençlerde işsizlik oranları endişe verici düzeyde yüksektir. Altyapının ve eğitim sistemlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Bölgede kamu borcunun GSYH'ye oranlarının kötüye gidişi, mali konsolidasyon sayesinde yavaşlamıştır ve bazı ülkelerde durdurulması dahi mümkündür.

Yurt içinde cazip iş imkânlarının olmayışı, pek çok insanı göçe zorlamaktadır. Aynı zamanda, bazı ülkelerde yurtdışından gelen kayda değer miktardaki işçi dövizlerinin, ülke içinde iş aranması üzerinde caydırıcı etkileri olmuştur.

Ekonomik yönetimi destekleyen AB çerçevesi kapsamında, tüm aday ve potansiyel aday ülkelere yıllık bir Ekonomik Reform Programı (ERP) sunmaları çağrısında bulunulmuştur. ERP'ler, üç yıllık orta-vadeli makroekonomik hedefler ve bütçe planlarıyla birlikte, rekabet gücünü ve kapsamlı büyümeyi geliştirmeyi hedefleyen bir "öncelikli yapısal reform tedbirleri" listesini içermektedir. ERP Süreci, hükümetlerin, acil yapısal reform ihtiyaçlarının ele alınmasına odaklanmasını ve koordinasyonun güçlendirilmesini sağlamıştır. Ancak, bu tür reform çabalarının halkın yaşamı üzerindeki sonuçlarının somutlaştırılması gerekmektedir.

İlgili paydaşlar tarafından yapılacak politika tavsiyelerine ilişkin farkındalığın ve bunların uygulamalarına dair kararlılığın güçlendirilmesi gerekmektedir.

Henüz yararlanılmamış önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin modernizasyonunu ve genişletilmesini görüşmek üzere, Türkiye ve AB hazırlıklarını artırmıştır. Komisyon, 2016 sonu itibarıyla sunulacak olan bir taslak müzakere direktifi üzerinde çalışmaktadır.

Mahkemelerin bağımsız ve etkin işleyişi, rekabet kurallarının düzensiz uygulanması, kamu mali yönetiminin zayıf olması ve yolsuzluk riskini önemli ölçüde artıracak şekilde izin ve vergi sistemlerinde sıkça değişikliğe gidilmesi konuları başta olmak üzere, hukukun üstünlüğü alanında süregelen eksiklikler ve siyasi yolsuzluğa dair belirtiler birçok ülkede yatırım ortamını olumsuz etkilemektedir. Bu durum, kurumsal yönetim çerçevesinin eksiklikleri ile piyasaların küçük ve parçalanmış, özelleştirmenin tamamlanmamış ve bölgede ticari entegrasyonun sınırlı olması göz önüne alındığında, Batı Balkanlar için özellikle sorun olmaktadır. Türkiye'de ekonomik büyüme artmış, fakat iş ortamı kötüye gitmeye devam etmiştir. Ekonomi ise mali belirsizlik, küresel yatırımcıların güvenindeki değişiklikler ve devam eden siyasi riskler karşısında hâlâ kırılmalıdır. Güvenlik durumunun kötüye gitmesi, turizm sektörünün daralmasına yol açmıştır.

Hukukun üstünlüğünün ekonomik yönetim üzerindeki etkisi dikkate alındığında, Komisyon, katılım sürecinin bu iki unsuru arasındaki bağlantılara özel önem atfedecektir.

f) Bölgesel işbirliği

Özellikle AB'nin bağlantılılık gündemi ve "Berlin Süreci" ile ilgili olarak Batı Balkanlar Altılısı girişimi yoluyla sağlanan ivme, artırılmış bölgesel işbirliğini ve böylece siyasi istikrarı ve ekonomik fırsatları teşvik etmeye devam etmiştir. Önceki zirvelerin sonuçları temel alınarak, Paris'teki Temmuz 2016 Zirvesi'nde, bölgesel bir elektrik piyasasının kurulmasına ilişkin mutabakat sağlanması, enerji verimliliği konusundaki gelişmelere daha fazla odaklanması ve yenilenebilir enerjinin daha fazla kullanılması da dâhil, bağlantılılık gündemine ilişkin yeni ilerlemeler kaydedilmiştir. Güneydoğu Avrupa İş Birliği Süreci gibi bölgesel girişimler istikrarı ve işbirliğini teşvik etmeye devam etmiştir. Süreçte yer alan ülkeler ayrıca, özellikle Bölgesel Gençlik İş Birliği Ofisinin (RYCO) kurulmasıyla ve genç devlet memurlarının değişimine yönelik yeni bir pilot uygulamaya ilişkin mutabakat yoluyla, yeni alanlarda işbirliği başlatmıştır. Batı Balkan ülkeleri, ticaretin kolaylaştırılmasına ilişkin tedbirler üzerinde de uzlaşmış ve bölgesel ticareti daha fazla serbestleştirmeye yönelik tedbirleri devreye sokmuştur. Sonuç itibarıyla, işbirliğinin başarısı, bağlantılılık projelerinin sahada gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği ile değerlendirilecektir. Artık vatandaşlara doğrudan fayda sağlandığını somut olarak göstermek üzere fiziksel çalışmaların başlatılması ivedilik arz etmektedir. Bununla birlikte, taşımacılık ve enerji projelerine ilişkin olarak, 2015'te Viyana'da yapılan Batı Balkanlar Altılısı Zirvesi'nde üzerinde anlaşmaya varılan bağlantılılık reform tedbirlerinin uygulanmasının hızlandırılması gerekmektedir.

İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği, İstikrar ve Ortaklık süreci ile genişleme sürecinin temel unsurlarıdır. Savaş suçları, kayıp kişiler, mültecilerin dönüşleri, örgütlü suçlarla mücadele ve polis işbirliği gibi hassas alanlarda da ikili ve bölgesel düzeyde süregelen temaslar ve işbirliği gerçekleştirilmiştir. Çeşitli bölgesel işbirliği girişimleri yoluyla iyi komşuluk ilişkileri güçlendirilmeye devam etmektedir. Aynı zamanda, istikrarın teşvik edilmesi ve geçmişin izlerinin silinmesine elverişli bir ortam oluşturulması açısından daha sorumlu siyasi liderlik ve uzlaşmaya yönelik daha fazla çaba gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. İyi komşuluk ilişkilerini olumsuz şekilde etkileyen açıklamalardan kaçınılmalıdır.

Genişleme ülkeleri arasında ve üye devletler ile yaşanan ikili anlaşmazlıkların çözümü için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. İkili meseleler ilgili taraflarca mümkün olan en kısa sürede ele alınmalı ve mevcut koşulluluk ilkesini temel alması gereken katılım sürecini geciktirmemelidir. Bu bağlamdaki sonuçlar sınırlı kalmıştır. Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda kaydedilen ilerlemenin hızlandırılması gerekmektedir. Makedonya Cumhuriyeti ile ilgili olarak, ülkenin isim sorununa, BM himayesinde, müzakere edilmiş ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözümün bulunması da dâhil olmak üzere, iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi esastır. Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler öncülüğünde yürütülen çözüm görüşmelerinde kaydedilen ilerleme son derece memnuniyet vericidir. Daha fazla ilerleme sağlanmasını kolaylaştırmak için, Türkiye'nin Ek Protokol'ü tam olarak uygulama yükümlülüğünü yerine getirmesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Bu gelişmenin, katılım süreci açısından yeni bir ivme yaratması mümkündür. Komisyon ayrıca, iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl çözümüne zarar veren her türlü tehdit, sürtüşme veya eylemden kaçınma çağrısında bulunmaktadır. Komisyon, AB üye devletlerinin tüm egemenlik haklarının önemini vurgulamaktadır. Bu haklar, diğer hakların yanı sıra, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil, AB müktesebatına ve uluslararası hukuka uygun olarak ikili anlaşmalar yapma, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsamaktadır.

III. GENİŞLEME PAKETİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

a) Yeniden değerlendirilen raporlama metodolojisinin yeni alanlarda kullanılması

2015'te Komisyon, raporlama metodolojisinde bir dizi değişiklik yapmıştır. Buradaki amaç, değerlendirmelerin netliğini ve genişleme paketinin tüm paydaşlar için bir bilgi ve rehberlik kaynağı olarak kullanılabilirliğini daha fazla artırmak ve ülkelerin genel olarak hangi aşamada olduklarının daha açık şekilde ortaya konması suretiyle genişleme sürecinde daha fazla şeffaflık sağlamak olmuştur. Raporlar, ülkelerin üyelik kriterlerini karşılamaya ilişkin hazırlıkları çerçevesinde hangi aşamada olduklarının daha açık şekilde gösterilmesi için mevcut durum üzerine daha fazla odaklanmakta, bir sonraki yıl ülkelerin hangi konulara odaklanması gerektiğine ilişkin daha güçlü rehberlik sağlamak ve ülkelerin doğrudan karşılaştırılmasına imkân verecek şekilde, daha fazla uyumlaştırılmış raporlama ve değerlendirme ölçekleri içermektedir. Bu değişiklikler, genişleme ülkelerinin Avrupa ile entegrasyon çabalarının, devamlı ve kapsamlı bir siyasi ve ekonomik reform sürecini de beraberinde getirmesi ve dar kapsamlı bir teknik müzakere seti olarak anlaşılması gerektiğini daha net bir şekilde yansıtmaktadır.

Yeniden değerlendirilen yaklaşım 2016'da, 2015'te kapsanan pilot alanların dışındaki alanlara da genişletilmiştir¹. Söz konusu yaklaşım bundan böyle, ekonomik kalkınma ile ilişkili alanları (malların serbest dolaşımı, rekabet, taşımacılık, enerji), Fası 24'ün bazı alanlarını (göç, sınır kontrolü, iltica ve terörle mücadele) ve çevre ve iklim değişikliğini de kapsamaktadır. Metodolojinin bu şekilde aşamalı olarak genişletilmesi, reformların uygun bir sıraya konması ve temel unsurlara devamlı olarak odaklanması ihtiyacını dikkate almaktadır. Yeni metodolojinin kapsamı, 2018'de daha fazla genişletilecektir.

Uyumlaştırılmış değerlendirme ölçekleri raporların şeffaflığını ve karşılaştırılabilirliğini artırmıştır. Daha da kesin sonuçlar almak üzere, mevcut durumun değerlendirilmesinde, gerektiğinde her iki mevcut düzey arasında ara adımlar kullanılmak suretiyle ilave ayarlama yapılmaktadır.

¹ Hukukun üstünlüğü ve temel haklar (yargının işleyişi, yolsuzluk, örgütlü suçlar, ifade özgürlüğü), ekonomik kriterler, kamu yönetimi reformu ve bu temel başlıklarla yakından ilişkili üç fasıl (kamu alımları, istatistik, mali kontrol).

b) Ekonomik kriterlere ilişkin gözden geçirilmiş raporlama

Komisyon, ekonomik kriterlerin raporlanmasına ilişkin geçen yılki değişiklikleri temel alarak, yeni metodolojisini küçük değişikliklerle daha iyi hale getirmiş ve iki ekonomik katılım kriterini oluşturan alt-kriterleri değiştirmiştir. Bu değişikliğin amacı, genişleme ülkelerinin, üye olduklarında ekonomik açıdan hazır halde olmalarını ve AB'nin rekabet edebilirliğine ve istikrarına katkıda bulunmalarını sağlamaktır.

Gözden geçirilen alt-kriterler, mevcut genişleme ülkelerinin, finansmana sınırlı erişim, yüksek işsizlik oranları, düşük kalitede eğitim çıktıları ve yetersiz düzeydeki yenilikçilik ve bölgesel bağlantılılık dolayısıyla iş ortamlarının zayıflığı gibi temel ekonomik eksikliklerini ortaya koymaktadır. Bu alt-kriterler, aday ülkelerin pazarlarının işleyişindeki eksikliklere ve rekabetçilikte zayıflıklarına daha fazla odaklanan bir analize imkân vermektedir. Ayrıca, bu yeni odak, ERP'lerle daha fazla uyumludur ve genişleme ülkelerine, katılım öncesinde AB ile daha yakın entegrasyonun getirdiği avantajlardan faydalanabilmeleri ve nihai olarak ekonomik kriterleri karşılayabilmeleri için daha net bir rehberlik sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

c) Sonbahardan ilkbahara - yeni paket takvimi

Komisyon, yıllık Genişleme Paketi'nin kabulünü, daha önce uygulanan sonbahar döneminden ilkbahar dönemine kaydırmayı planlamaktadır. Bu, bir sonraki paketin Ekim/Kasım 2017 yerine 2018 yılının ilkbahar döneminde kabul edileceği anlamına gelecektir. Bu durumda, müteakip Konsey sonuçları Haziran'daki Genel İşler Konseyinde kabul edilebilecektir. Bu yeni takvim, Komisyona rapor dönemini, istatistiksel veri toplanması için temel alınan takvim yılı ile uyumlaştırması için imkân sağlayacaktır. Söz konusu takvim, genişleme ülkeleri tarafından birçok kez önerilmiştir.

Ayrıca, paketin yeni takvimi, Komisyonun paket raporlama sürecini ERP süreci ile uyumlaştırmasına da imkân sağlayacaktır. Bu takvim, genişleme politikasının temel ekonomik unsurlarının ağırlığını artıracak, genişleme paketi raporlama süreci ile ERP'nin süreçleri arasında daha güçlü bir uyumu sağlayacak ve programın görünürlüğünü artıracaktır.

IV. SONUÇLAR VE TAVSİYELER

Komisyon, yukarıdaki analizler ve ekte yer alan ülke özetlerinde ortaya konulan değerlendirmeler ışığında aşağıdaki **sonuçları** ve **tavsiyeleri** bildirir:

I

1. AB'nin genişleme politikası, Avrupa'da **barış, güvenlik, refah ve istikrara** yapılan stratejik bir yatırım olmaya devam etmektedir. Katı fakat adil bir koşulluluğa ve her ülkenin kendi başarısına göre değerlendirilmesi ilkesine dayanan AB genişleme politikası, genel itibarıyla zorlu bir ortamda, ortaklık ülkelerindeki dönüşüm ve modernizasyonu yönlendirmeye devam etmektedir. Bu şekilde bir dönüşüm suretiyle istikrarın sağlanması AB'nin menfaatindedir.
2. Komisyonun, "**temel ilkelerin önceliği**"ne odaklanması, sahada sonuca ulaşılmasını sağlamıştır; reform süreçleri, farklı hızlarda da olsa, genel olarak ilerlemektedir. Gerekli reformların karmaşık yapısı itibarıyla, bu uzun vadeli bir süreç olup bazı kilit alanlarda eksiklikler devam etmektedir. Ekonominin yanı sıra, hukukun üstünlüğü, temel haklar, demokratik kurumlar ve kamu yönetimi alanlarında reform yapılması ve seçilmiş olan kurumların, vatandaşlarının yararı için, reformları ilerletmesi gerekmektedir. Ekonomik reformlar ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, birbirinin etkisini artıran yararlar sağlar.

3. Türkiye ve Batı Balkanlarla işbirliği, birkaç ülkenin yapıcı bir rol üstlenmesiyle, **göç krizinin** ele alınmasında önemli bir unsur olmuştur. AB, en başta Türkiye olmak üzere, bu durumdan en fazla etkilenen ülkeleri, sığınmacılara ve göçmenlere yardım ve koruma sağlama konusundaki çabalarında desteklemektedir.
4. **İyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği**, genişleme süreci ile İstikrar ve Ortaklık sürecinin önemli unsurlarıdır. Katılım sürecini geciktirmemesi gereken ikili anlaşmazlıkların çözülmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Batı Balkanlar Altılısı(WB6) işbirliği, Berlin süreci de dâhil, bu bağlamda önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

II

5. **Türkiye:** Türkiye Avrupa Birliği için kilit bir ortaktır. AB, doğrudan Türk demokrasisine bir saldırı olarak planlanan 15 Temmuz darbe girişimini güçlü bir şekilde kınamış, Türk halkı ile tam dayanışma içinde olduğunu ve Türkiye'deki demokratik kurumlara tam desteğini ifade etmiştir. 15 Temmuz'daki başarısız darbe girişiminden sonra, 20 Temmuz'da Türkiye çapında üç ay süre ile olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Olağanüstü hâl, o tarihten sonra üç ay daha uzatılmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinde, 15 Temmuz'dan önce olduğu gibi, aynı uzun dönemli fırsatlar ve zorluklar devam etmektedir. Ancak, Türkiye'de darbe girişimi sonrasında alınan geniş kapsamlı tedbirler, özellikle ifade özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve yargı süreci olmak üzere, ülkede temel haklara saygı gösterilmesine ilişkin bir takım önemli sorunları daha fazla derinleştirmiştir. İfade özgürlüğü ve yargının işleyişi alanlarında daha fazla gerileme olmuştur. Güneydoğu'daki durum, hâlâ en önemli sorunlardan biridir. Temmuz 2015'te Kürt meselesine ilişkin çözüm sürecinin başarısızlığa uğramasının ardından, güvenlik koşulları ciddi şekilde kötüye gitmiş ve Türkiye, PKK terör örgütü ve DEAŞ'ın sorumlu tutulduğu birçok büyük çaplı kanlı terör saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. AB, terörle mücadele tedbirlerinin orantılı olması ve insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Kürt meselesine ilişkin siyasi çözüm sürecinin bir an önce yeniden başlatılması gerekmektedir. AB, terör faaliyetlerine destek oldukları iddiasıyla suçlanan bazı HDP milletvekillerinin tutuklanmasından derin endişe duymaktadır.

Temmuz'dan bu yana alınan tedbirlerin boyutu ve kapsamlı yapısı göz önüne alındığında, AB Türkiye'ye, bir aday ülke olarak hukukun üstünlüğü ve temel hakların korunması konusunda en yüksek standartları gözetmesi için çağrıda bulunmuştur. Türk yetkililer, bu yönde açık taahhütlerde bulunmuştur. Komisyon, Türkiye'yi, darbe girişiminden sonra gerçekleşen gözaltıların, duruşmaların ve usullerin uluslararası gözetimi de dâhil, bu standartları tam olarak uygulamaya davet eder. AB, ortak sınamalarla mücadelede demokratik, kapsayıcı ve istikrarlı bir Türkiye ile birlikte çalışmaya kararlıdır. Ancak, her durumda hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve temel haklara saygı gösterilmesi gerekmektedir ve TBMM ile Türkiye'nin demokratik kurumlarında temsil edilen tüm kuvvetler, anayasada tanımlanan rollerini tam olarak yürütebilmelidir. TBMM'ye ölüm cezasının geri getirilmesi için bir kanun tasarısı sunulması hususunun yeniden gündeme gelmesi ile ilgili olarak, AB, ölüm cezasının tartışmasız bir şekilde reddedilmesinin AB müktesebatının vazgeçilmez bir unsuru ve Türkiye'nin de taahhüt etmiş olduğu önemli bir uluslararası yükümlülük olduğunu hatırlatır.

29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi'nde varılan mutabakat doğrultusunda, AB ve Türkiye, tüm ortak çıkar alanlarında ilişkilerini yeniden canlandırmaya ve derinleştirmeye karar vermiştir. Siyasi alanda ve enerji ve ekonomi konularında yüksek düzeyde diyaloglar kurulmuştur. Türkiye, Suriye ve Irak'tan gelen 2,7 milyonun üzerinde sığınmacıya koruma sağlanması hususunda olağanüstü çaba sarf etmeye devam etmiştir. 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Ortak Açıklaması'nı takiben göç konusunda AB ile işbirliği hızlandırılmıştır.

Alınan diğer tedbirlerle birlikte, bu gelişme sayesinde, denizde yaşanan ölüm oranı hızlı bir biçimde düşmüş ve Türkiye'den Yunanistan'a giden düzensiz göçmen ve mülteci sayısı da büyük ölçüde azalmıştır. Türkiye, Vize Serbestisi Yol Haritası'nın kriterlerinin karşılanması konusunda, geçtiğimiz yıl içinde kayda değer düzeyde ilerleme kaydetmiştir. Komisyon, Türkiye'nin tamamlanmamış kriterleri de karşılayacağı anlayışıyla, vize şartının kaldırılmasına yönelik bir öneri sunmuştur. Katılım sürecinde, sırasıyla Kasım 2015 ve Haziran 2016'da iki fasıl daha müzakerelere açılmıştır. Ayrıca, diğer üç fasıla ilişkin hazırlık çalışmaları yapılmış ve kilit önem taşıyan 23 ve 24. fasılların tarama raporlarının güncellenmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Her iki taraf da, Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik olası seçenekleri araştırmaya devam etmiştir. Türkiye, NATO, G20, AGİT ve Avrupa Konseyi üyesi olarak etkin bir uluslararası aktördür. DEAŞ'la mücadele konusunda uluslararası koalisyon bünyesinde etkinliğini sürdüren Türkiye, bölgede kilit bir ortak konumdadır.

Özellikle başarısız darbe girişimi sonrasındaki hassas süreçte, Türkiye'nin ayrıca, makroekonomik dengesizliklerin üzerinde durması, yapısal reformları sürdürmesi ve iş ortamını iyileştirmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, Konsey ve Komisyonun önceki yıllarda tekrarlanan tutumları doğrultusunda, Türkiye'nin Ek Protokol'ü tam olarak uygulama yükümlülüğünü yerine getirmesi ve GKRY ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydetmesi hâlihazırda ivedilik arz etmektedir. Komisyon, tarafların BM öncülüğündeki çözüme yönelik görüşmelere katılımlarını memnuniyetle karşılamaktadır. Bu aşamada görüşmelere ilişkin olarak daha fazla ilerleme kaydedilmesi önem arz etmektedir. Söz konusu ilerlemenin kolaylaştırılmasını teminen, Türkiye'nin kapsamlı bir çözüm konusundaki kararlılığı ve somut anlamda katkısı hayati önem taşımaktadır. AB üzerine kurulduğu ilkeler ile uyumlu çözüm koşullarının oluşturulmasına destek sağlamaya hazırdır.

.....

EK 1 – ÜLKE RAPORLARINA AİT TESPİTLERİN ÖZETLERİ

Türkiye

15 Temmuz gecesi yaşanan askeri darbe girişimi sonucunda, 241 kişi hayatını kaybetmiş, 2.196 kişi yaralanmıştır. Türk hükûmeti, Türk siyasi arenasının ve toplumun desteğiyle darbe girişimini bastırmıştır. 16 Temmuz'da, Türkiye Büyük Millet Meclisinde sembolik özel bir oturum düzenlenmiş ve TBMM'de temsil edilen tüm partiler tarafından onaylanan bir bildiri kabul edilmiştir. Hükûmet, yapılan darbe girişiminden Gülen hareketini sorumlu tutmuştur.

AB, doğrudan Türk demokrasisine yapılan bu darbe girişimini güçlü bir şekilde ve derhal kınamış ve Türkiye'deki demokratik kurumlara olan tam desteğini tekrarlamıştır.

20 Temmuz'da, Türkiye'de üç ay süreyle olağanüstü hâl ilan edilmiş; bu süre 3 Ekim'de üç ay daha uzatılmıştır. Bu süreçte kararnamelerle, önemli mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile korunan bir dizi temel hakkı güvence altına alma yükümlülüğünü askıya aldığı Avrupa Konseyine bildirmiştir. Darbe girişimini müteakip, Gülen hareketiyle bağlantılı olduğu ve darbe girişiminde yer aldığı iddia edilen kişilere yönelik geniş kapsamlı açığa almalar, ihraçlar, tutuklamalar ve gözaltılar gerçekleşmiştir. Tedbirler, özellikle yargı, emniyet, jandarma, ordu, kamu görevlileri, yerel makamlar, akademisyenler, öğretmenler, avukatlar, basın ve iş dünyası olmak üzere tüm toplumu etkilemiştir. Birçok kurum ve özel şirket kapatılmış, malvarlıklarına el konmuş ya da kamu kurumlarına devredilmiştir.

Darbe girişimi sonrasında alınan tedbirlerin ardından AB, ilgili makamlara hukukun üstünlüğü ve temel haklar konusunda en üst standartları gözetmeleri yönünde çağrıda bulunmuştur. Memurlar ve devlet arasında güven ve liyakate dayalı bir ilişki tesis edilmesi gerekmektedir ve bu yönde tedbirler alınabilir, ancak görevi kötüye kullanma iddiaları, münferit tüm davalarda şeffaf usullerle tespit edilmelidir. Bireysel ceza sorumluluğu, ancak, kuvvetler ayrılığı ilkesi, yargının tam bağımsızlığı ve avukata etkin erişim hakkı da dâhil, bireylerin adil yargılanma hakkı gözetilmek suretiyle tesis edilebilir. Türkiye, her tedbirin yalnızca durumun kesinlikle zorunlu kıldığı ölçüde alınmasını ve her durumda bu tedbirlerin gereklilik ve orantılılık değerlendirmesinin yapılmasını sağlamalıdır. Olağanüstü hâl gerekçesiyle alınan tedbirler Avrupa Konseyi tarafından denetlenmektedir. Türkiye'nin, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin Ekim 2016 tavsiyelerini ivedilikle ele alması gerekmektedir.

Siyasi kriterlere ilişkin olarak, TBMM, darbe girişiminin öncesinde, 2016 yılı için kapsamlı reform eylem planını hayata geçirmek ve Vize Serbestisi Yol Haritasına ilişkin yasal gereklilikleri yerine getirmek için yoğun bir yasama gündemi içine girmiştir. Ancak Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gibi hukukun üstünlüğü ve temel haklara ilişkin olarak kabul edilmiş olan birkaç önemli mevzuat Avrupa standartlarıyla uyumlu değildir. Siyasi cepheleşme yasamanın çalışmalarını zorlaştırmaya devam etmiştir. Mayıs'ta çok sayıdaki milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasına imkân tanıyan bir kanunun kabul edilmesi ve Kasım'da iki eş başkan da dâhil, birçok HDP'li milletvekilinin gözaltına alınması ve tutuklanması büyük endişe konusudur.

Güneydoğu'daki durum, ülkedeki en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmiştir. Türkiye, Temmuz 2015'te Kürt meselesine ilişkin çözüm sürecinin başarısızlığa uğramasının ardından, güvenlik durumunda ağır kayıplara yol açan ciddi bir kötüye gidiş yaşamış, PKK ve DEAŞ tarafından gerçekleştirilen birçok büyük çaplı kanlı terör saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. Yetkililer, AB'nin terör örgütleri listesinde yer almaya devam eden PKK terör örgütüyle mücadele etmek üzere askeri ve güvenlik güçlerinin içinde yer aldığı geniş kapsamlı bir operasyon başlatmıştır. Güvenlik güçleri tarafından Güneydoğu'da orantısız güç kullanıldığına ve insan haklarının ihlâl edildiğine ilişkin, artan sayıda ciddi iddialar bildirilmiştir. Bazıları darbe girişiminden sonra ilân edilen olağanüstü hâl kapsamındaki kararnamelere dayanarak,

Güneydoğu'da, birçok seçilmiş temsilci ve belediye yöneticisi, terörle ilgili suçlamalarla gözaltına alınmış veya tutuklanmıştır. Ancak, terörle mücadele tedbirlerinin orantılı ve insan haklarına riayet eder nitelikte olması gerekmektedir. Kürt meselesinin siyasi süreç yoluyla çözüme kavuşturulması tek yöntem olup taraflar arasında uzlaşmanın sağlanması ve sürecin yeniden inşa edilmesi, yetkililerin ele alacağı önemli konular haline gelmektedir.

Sivil toplum, kamusal yaşamda aktif ve katılımcı olmak için gereken her türlü çabayı sarf etmiştir. Bağımsız sivil toplum kuruluşları, yasama ve politika oluşturma süreçlerinde nadiren yer almaktadır. İnsan hakları savunucuları dâhil olmak üzere, söz konusu kuruluşların bazı temsilcileri gözaltına alınmıştır ve sindirmeye maruz kaldıklarına dair güvenilir iddialar mevcuttur. Darbe girişimi sonrasında hükümet tarafından alınan tedbirlerin bir parçası olarak çok sayıda sivil toplum kuruluşu Gülen hareketi ile bağlantılı oldukları iddiasıyla kapatılmıştır.

Türkiye, şeffaf ve duyarlı yönetime güçlü bağlılığıyla kamu yönetimi reformu alanında kısmen hazırlıklıdır. Ancak, özellikle darbe girişiminin ardından kamu hizmeti ve insan kaynakları yönetimi alanında gerileme yaşanmıştır. Darbe girişiminin ardından alınan tedbirlerin kamu hizmetinin işleyişine olan yapısal etkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki yargı sistemi erken aşamada/belirli düzeyde hazırlıklıdır. Özellikle yargı bağımsızlığı konusunda geçen yıl gerileme yaşanmıştır. Yüksek Mahkemelerin yapısı ve kuruluşunda yapılan kapsamlı değişiklikler ciddi endişe kaynağı olup söz konusu değişiklikler Avrupa standartlarıyla uyumlu değildir. Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları iddialarına dayanarak, hâkim ve savcılar mesleklerinden ihraç edilmeye devam edilmiş ve bazı durumlarda tutuklanmıştır. Bu durum, Temmuz'daki darbe girişiminin ardından daha da kötüleşmiş, hâkim ve savcılarının beşte biri ihraç edilmiş ve mal varlıkları dondurulmuştur. Yargının, görevlerini bağımsız ve tarafsız şekilde gerçekleştirmesine imkân tanıyan ve yürütme ve yasamanın kuvvetler ayrılığı ilkesine riayet ettiği bir ortamda çalışması gerekmektedir. Türkiye olağanüstü hâl kapsamında, AİHM içtihadına aykırı olarak, belirli suçlar için gözaltı süresini hâkim karşısına çıkarılmaksızın 30 güne kadar uzatmış olup, yargının önemli bir kısmı bu tedbirlere tabidir.

Türkiye, yolsuzlukla mücadele alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Yolsuzluk birçok alanda hâlâ yaygındır ve ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Yeni bir strateji ve yolsuzlukla mücadele eylem planının kabul edilmesi, kapsamı her ne kadar oldukça sınırlı olmaya devam etse de, olumlu yönde atılmış bir adımdır. Yasal çerçeve, hâlâ önemli boşluklar içermektedir ve yürütmenin, kamuoyunca yakından takip edilen yolsuzluk davalarının soruşturma ve kovuşturma aşamalarına etki etmesi büyük bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Yolsuzluk algısı hâlâ yaygındır.

Türkiye, örgütlü suçlarla mücadele alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Kurumsal kapasite artırılmış, yeni stratejiler ve eylem planları kabul edilmiştir. Ancak, mahkûmiyet kararlarının sayısına ilişkin istatistikler ve diğer önemli göstergeler mevcut değildir. Mali soruşturmalar hâlâ yeterli düzeyde yapılmamaktadır. Mal varlıklarının ihtiyaten dondurulmasına nadiren başvurulmaktadır ve el konulan mal varlıklarının miktarı azdır. Terörle mücadeleye ilişkin olarak, terörizmin finansmanı konusunda kapsamlı bir yasal çerçeve mevcuttur. Terörle Mücadele Kanunu, kapsamı ve tanımları itibarıyla AB mevzuatıyla uyumlu değildir ve bu kanunun uygulanması temel haklar bakımından ciddi endişe yaratmaktadır. Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nun, Türkiye'nin terörle mücadele kapasitesini azaltmadan, AİHM içtihadıyla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Uygulamada, orantılılık ilkesine riayet edilmelidir.

Türkiye'deki yasal çerçeve, insan hakları ve temel haklara saygıya ilişkin olarak daha fazla iyileştirilmesi gereken genel güvenceleri kapsamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadından kaynaklanan haklar henüz

uygulanmamaktadır. Darbe girişiminin hemen ardından, işkence ve kötü muamelenin yasaklanması ve usuli güvenceler bakımından ciddi ihlaller olduğu yönünde birçok iddia bildirilmiştir. Ancak, alınan tüm tedbirlerin orantılılık ve insan haklarına saygı ilkeleriyle uyumlu olması gerekmektedir. Yeni Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu olumlu yönde atılmış bir adımdır. Söz konusu Kanun, birçok zeminde ayrımcılığın önlenmesine ilişkin hükümler içermekle birlikte, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığa açık şekilde yer vermemektedir. Ayrımcılıkla mücadeleye yönelik tam kapsamlı özel bir kanun çıkarılmasına hâlâ ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun, henüz kurulmamış olması nedeniyle insan haklarına ilişkin davalarda yasal bir boşluk bulunmaktadır. Korunmaya en fazla muhtaç grupların ve azınlık mensuplarının haklarının yeterli şekilde korunması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık, azınlıklara yönelik nefret söylemi, nefret suçları, lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTI) bireylerin insan haklarının ihlalleri ciddi ölçüde endişe kaynağı olmaya devam etmektedir.

Geçtiğimiz yıl ifade özgürlüğü alanında ciddi bir gerileme olmuştur. Başta ulusal güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin hükümler olmak üzere, mevzuatın seçerek ve keyfi olarak uygulanması ifade özgürlüğü üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Gazeteciler, yazarlar veya sosyal medya kullanıcıları aleyhinde yeni açılan veya devam etmekte olan davalar, akreditasyonların geri çekilmesi ve Temmuz'daki darbe girişiminin ardından çok sayıda gazetecinin tutuklanması ve birçok basın kuruluşunun kapatılması ciddi endişe kaynağıdır. Toplanma özgürlüğü, mevzuatta ve uygulamada hâlâ ciddi ölçüde kısıtlanmaktadır.

Türkiye, Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik olarak iki topluluğun liderleri arasında yapılan görüşmelere ve BM Genel Sekreteri Özel Danışmanı'nın çabalarına yönelik desteğini ifade etmeye devam etmiştir. Türkiye'nin bu kapsamlı çözüme yönelik kararlılığı ve somut anlamda katkısı hayati önem taşımaya devam etmektedir. Ancak Türkiye, Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tam olarak ve ayırım yapmaksızın uygulama yükümlülüğünü hâlâ yerine getirmemiş olup, GKRY ile doğrudan taşımacılık bağlantılarındaki kısıtlamalar da dâhil, malların serbest dolaşımı önündeki tüm engelleri kaldırmamıştır. GKRY ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. 11 Aralık 2006 tarihinde Konsey (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından kabul edilen ve Aralık 2006'da AB Zirvesi'nde onaylanan Türkiye'ye ilişkin sonuçlar hâlâ yürürlüktedir. Söz konusu sonuçlar, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması'na Ek Protokol'ü tamamen uyguladığı Komisyon tarafından teyit edilinceye kadar, Türkiye'nin GKRY'ye yönelik kısıtlamalarıyla bağlantılı sekiz fasılda² müzakerelerin açılmamasını ve hiçbir faslın geçici olarak kapatılmamasını şart koşmaktadır.

Türkiye'nin kesin surette, gerekirse Uluslararası Adalet Divanına başvurmak suretiyle, BM Şartı'yla uyumlu olarak, iyi komşuluk ilişkilerine, uluslararası anlaşmalara ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gerekmektedir. Bu bağlamda, AB bir kez daha ciddi endişelerini ifade ederek, Türkiye'ye, bir üye devlete yöneltilen her türlü tehdit veya eylemden ya da iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne zarar veren sürtüşme nedenlerinden veya eylemlerden kaçınma çağrısında bulunmuştur.

Ekonomik kriterler ile ilgili olarak, Türkiye ekonomisi gelişmiş bir ekonomi olup, işleyen bir piyasa ekonomisi olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, yüksek dış açık, Türkiye ekonomisini, finansal belirsizliklere ve küresel yatırımcıların bakış açısındaki değişikliklere ve siyasi risklere karşı kırılgan hale getirmektedir. Enflasyon resmi hedefin oldukça üzerinde seyretmesine rağmen, Merkez Bankası faiz oranlarını düşürmüştür. İş ortamı; vergi idaresi, mali suçlar birimi ve mahkemelerin aktif olarak kullanılması yoluyla, muhalif medya ve iş adamlarının yanı sıra siyasi muhalifleri de hedef alan eylemler sonucunda olumsuz etkilenmeye

²Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler.

devam etmiştir. Mal, hizmet ve iş gücü piyasalarındaki işleyişin iyileştirilmesine yönelik yapısal reformların hayata geçirilmesi yavaşlamıştır. Genel olarak gerileme olmuştur.

Türkiye, AB içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesine erişimi bakımından iyi düzeyde hazırlıklıdır. Özellikle enerji sektörünün daha fazla serbestleşmesiyle, bir dizi alanda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Eğitimin kalitesine ilişkin olarak önemli problemler devam etmektedir. Kız çocukları için eğitime erişim gibi problemler de bulunmaktadır. Türk lirasının değer kazanması ekonominin fiyat rekabet edebilirliğini azaltmıştır.

Türkiye, **üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine ilişkin olarak**, AB müktesebatına uyum sağlamaya devam etmiştir. Vize serbestisine ilişkin olanlar haricinde, çalışmalar sınırlı bir hızda devam etmiştir. Türkiye'nin, şirketler hukuku, Trans-Avrupa ağları, bilim ve araştırma alanlarında uyumu çok ileri düzeydedir; malların serbest dolaşımı, fikri mülkiyet hukuku, mali hizmetler, işletme ve sanayi politikası, tüketici ve sağlığın korunması, gümrük birliği, dış ilişkiler ve mali kontrol alanlarında iyi düzeyde hazırlıklıdır. Türkiye, kamu alımları konusunda, uyuma ilişkin önemli boşluklar söz konusu olması nedeniyle, ancak kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye ayrıca, tüm alt başlıklarında daha fazla çabaya ihtiyaç duyulan istatistik ve taşımacılık politikası alanında kısmen hazırlıklı durumdadır. Türkiye, daha kapsamlı ve iyi koordine edilmiş çevre ve iklim politikalarının oluşturulmasına ve uygulanmasına hâlâ ihtiyaç bulunan çevre ve iklim değişikliği alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Mevzuatın AB müktesebatıyla uyumlaştırılması için pek çok alanda kayda değer ilerleme sağlanmasına ihtiyaç duyulmakla birlikte, tüm alanlarda mevzuatın uygulanmasına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir.

.....

.....0.....